

Lammefjorden siden 2. Verdenskrig:

Fra udørken til frodige grøntsagsmarker

Af Vagn Slott

Det var i overvejende grad de mindst bemidlede, der i slutningen af 1800-tallet bosatte sig som nybyggere på kanten af det nylig tørlagte område af Lammefjorden. Størsteparten af 'udvandrerne' – det var dem, der havde mulighed for at betale billetten til Amerika – tog vestpå til den nye verden, hvor dollarsedlerne lå på gaden og ventede på at blive samlet op.

Efter tabet af Hertugdømmerne til prøjserne – Otto von Bismarck – var Danmark blevet et lidet fattigt land uden meget håb for unge mennesker, hvorfor drømmen om udvandring opstod. Mere end 300.000 danskere realiserede drømmen i sidste del af 1800-tallet og de følgende 60-70 år.

Tanken om at inddæmme Lammefjorden opstod som følge af de mistede hertugdømmer og behovet for fødevarer i hele Europa. Europas befolkning var gennem 1800-tallet næsten fordoblet, fra ca. 200 mio. og til næsten 400 mio.

Det var lensbaronen på Dragsholm – Georg Frederik Otto Zytphen Adeler – der omkring 1870 fostrede tanken om at tørlægge en større eller mindre del af den inderste bid af Isefjorden med de fire øer, der hørte under Dragsholm. Zytphen Adeler blev formand for kommissionen, der af kongen, Christian d. IX, fik retten til – på visse betingelser – at indvinde ca. 11.000 tønder land. Finansieringen blev varetaget af en bank i Hamborg; ingen danske banker havde risikovillig kapital til et så risikabelt projekt.

Dæmningen mellem Audebo og Gundestrup stod færdig den 4. september 1874, og pumperne, eller rettere sneglene, blev sat i drift i januar 1875, trukket af fem kulfyrede dampmaskiner.

Vandstanden blev ret hurtigt sænket et par meter, og arbejdet med at grave Landvandskanalen kom i gang. Det nye land kom først til syne, hvor vanddybden var minimal, altså overvejende i kanterne af fjorden. Og de første nybyggere erhvervede et stykke af den tørlagte fjordbund, der blev udmatrikuleret i parceller på 20 tønder land.

Lammefjorden var opdelt i otte sogne, der grænsede ned til fjorden: Fårevejle, Hørve, Svinninge, Asnæs, Kundby, Hagedsted, Grevinge og Gislinge. Ingen af sognene var synderligt interesserede i nybyggerne på fjorden; de havde jo ingen indkomst at betale skat af i en overskuelig fremtid. Der kunne tvært imod blive behov for fattighjælp for enkelte familier.

En barsk tilværelse ventede bosætterne

Det var en barsk tilværelse, der ventede bosætterne på Lammefjorden. Vandstanden var helt frem til 1943 kun sænket til minus 4,75 meter, hvilket resulterede i et usundt klima med hoste, astma, lungesygdomme og gigt m.m. Dette sammen med boliger opført af det på fjorden tilgængelige materiale – sten, sand og grus – var en barsk modspiller for familierne.

Da det var saltvand, der havde været i fjorden, var det de første år kun græs, som trivedes og gav næring til nogle får.

I takt med at saltet udvaskedes, forsøgte nybyggerne sig med andre afgrøder. Også afgrøder, der ikke traditionelt hørte sammen med landbrug: hamp, cikorie, tobak, asparges samt teglsten og skalleindustri fra de mange østersbanker.

Det bør erindres, at de tidligste unge nybyggere gennemlevede såvel Første Verdenskrig, depressionen i mellemkrigsårene og besættelsen under Anden Verdenskrig.

Såvel skriftlige som mundtlige beretninger fortæller om meget trange og vanskelige økonomiske vilkår på fjorden for en hel generation, som 'dem på land' ikke havde meget til overs for. Dette kom blandt andet til udtryk i betegnelser på lokalområder på fjorden: 'Udørken', 'Elendigheden', 'Sibirien' og 'Boerlandet'. Navnene fortæller om de etableredes (folk på land) syn på de fattige fjordboere.

Hvem valgte at slå sig ned på fjorden

Hvad var det for mennesker, der bosatte sig på fjorden – og hvor kom de fra?

To af de væsentlige årsager skal findes i tabet af hertugdømmerne og Grundtvigs højskoletanker.

Tabet af Hertugdømmerne til prøjserne – Otto von Bismarck 'stjal' i 1864 hertugdømmerne Slesvig og Holsten, som udgjorde 2/5 af Danmark. Danmark var blevet et lille fattigt land, uden fremtid for unge mennesker.

Mere end 300.000 danskere emigrerede de følgende ca. 50 år til Amerika, hvor de blev modtaget med åbne arme og håb om et bedre liv, end det var muligt i deres fædreland.

Og det var ikke kun danskere, der købte skibsbillet til landet 'over there', hvor dollarsedlerne kun ventede på at blive samlet op. Op mod en million skandinaver udvandrede i denne periode. "Pelle Erobreren" af Martin Andersen Nexø beskriver fint – og ret realistisk – forholdene på daværende tidspunkt.

Men ikke alle med udlængsel – og drømme, kunne skaffe penge til billetten til Svenska Amerika Line – hvad var der så af muligheder for unge mennesker?

Grundtvig, som i sidste halvdel af 1800-tallet stod for den åndelige vækkelse i Danmark, stod fadder til vores folkehøjskoler, der gjorde op med udenadslære og remser. Højskolerne henvendte sig i første omgang til landboungdommen med fem måneders kurser for unge karle – i vintertiden hvor markarbejdet lå stille – og tre måneders kurser for unge kvinder i sommermånederne, inden høsten begyndte.

Grundtvigs grundsyn var "Først oplive og dernæst oplyse". Et højskoleophold på den grundtvigske Vallekilde eller Indre Mission-højskolen i Fårevejle 'klædte' nogle unge elever på til nybyggerlivet på fjorden, hvor det var muligt at købe en parcel (20 tønder land) jomfruelig jord til meget små penge.

Det var hvad mine morforældre gjorde i 1906. Min morfar, der var fra lokalområdet – Lillevang – havde været på Vallekilde Højskole og der truffet min mormor, der kom fra Gjern ved Aarhus. Hun havde været elev på Vallekilde året før, men var blevet på skolen som køkkenpige.

Andre unge med lignende baggrund gjorde som mine morforældre. De fik 'deres eget', hvilket gennem alle tider har været et mål for mange. De gjorde sig næppe forestilling om, hvad der ventede dem af slid og skuffelser.

Andre af de nye bosættere kom fra land, hvor de havde et lille husmandssted med nogle få tønder land. Spekulanter, der havde opkøbt arealer af det absolut dårligste jord på fjorden, lokkede med at bytte det beskedne areal, de ejede, til meget mere jord.

Nogle lod sig lokke, men for nogle blev drømmen til et mareridt, de måtte opgive. Det var umuligt at bjærge føden på de ukultiverede og dårlige jorde. De forlod Lammefjorden igen. På den måde kunne spekulanten sælge det samme stykke jord flere gange...

Et tilbageblik på min opvækst på fjorden og min skolegang i C.O. Vangs Friskole i Hørve

C.O. Vangs Friskole var oprettet i 1867 i Vejleby af 'Guds Vandringsmand', Jens Pedersen og hans kone Marie, og blev i 1907 overtaget af to af deres børn, Johanne og Kristen O. Vang. Vi var seks-otte børn fra Lammefjorden, der cyklede de fem kilometer i skole – hver anden dag. Skolen og lærerne – der var kun de to ovennævnte samt et lærerpar fra Jylland – var rigtig gode og kunne fortælle om sangene i Højskolesangbogen og danmarkshistorien bag sangene, og hvordan Danmarks historie var uløselig forbunden til Europas og Amerikas historie.

Skolebøger var der ikke mange af, men lærerne var eminente fortællere, så vi skabte billeder i hovedet af historierne, der blev fortalt.

Der var to årgange i hver klasse – med to forskellige fag – og frem til 1950, hvor jeg blev konfirmeret og gik ud af skolen, var vi kun i skole hver anden dag. Der blev også lagt meget vægt på de basale skolefag såsom regning dansk/skrivning, diktat og genfortælling; fag der gjorde det muligt for eleverne senere selv at tilegne sig viden.

Skolepengene, som mine forældre skulle betale hver måned, kneb det ind imellem med. Så havde jeg en flæskesteg, en slagtekylling eller en bakke æg med på bagagebæreren som betaling for henstand; skolepengene kom så bagefter.

At sende et brev med landposten kostede vistnok 25 øre til frimærket. Brevet havde somme tider en 'liggetid', før det blev sendt – der var ikke penge til frimærket, før der kom mælkepenge fra mejeriet.

De fleste elever på skolen kom jo selvsagt fra Hørve – kommuneskolen var brændt ned omkring 1940 – så elevtallet i Vangs friskole lå på ca. 120-130. Og blandt disse elever fra byen var der selvfølgelig en flok – på måske en halv snes stykker – der kom fra byens bedre stillede familier. Disse havde behov for at hævde deres 'overlegenhed' over for nok lidt dårligere klædte 'fattigbørn', der ikke kunne blive efter skoletid for at spille fodbold og deltage i andre fritidsaktiviteter. Vi skulle jo hjem for at hakke roer, trække køer ind og andet arbejde, der skulle udføres af børn.

En ting jeg husker fra min tidlige barndom var, at 'oplysningen' skete ved petroleumslamper – både i stuehuset, hvor lampeglassene blev tilrøgede, når vægen blev skruet for højt op, og i stalden med flagermuslygter, der kun oplyste et meget beskedent område.

Det var nødvendigt, at tingene stod på de vante pladser, så de kunne findes i den sparsomme belysning. Helt frem til 1947, da der kom elektricitet på Lammefjorden, fik radioen strøm fra en 6 volt bilakkumulator, som blev opladet med en lille dynamo/generator trukket af en petroleumsmotor.

Min første erindring vedr. radio var et krystalapparat med to sæt høretelefoner. Senere blev det mere moderne, at der kom højttaler på, så alle i stuen kunne høre BBC fra London – med Christmas Møller –hvilket jo var forbudt af tyskerne. Her blev der orienteret om krigens forløb rundt i Europa.

Økonomisk smalhans, men aldrig mangel på mad

Den sidste del af Lammefjorden – 'Lammefjordssøen' – var tørlagt i 1943 og vandstanden sænket til minus 7,5 meter. Nu var det muligt at afdræne markerne. Samtidig blev klimaet langt sundere for de nye generationer.

Trods økonomisk smalhals var der aldrig tale om mangel på mad; ingen gik sultne i seng. På et landbrug var der altid hjemmeproducerede fødevarer nok – mælk, æg og haneekyllinger, grøntsager fra køkkenhaven, kød fra gris og kalve. Jeg kan stadig for mit indre blik se sulekarret i spisekammeret og skinken og spegepølserne, der hang på skorstenen på loftet, hvor også kornet til grisene lå, indtil det skulle males.

Som jeg erindrer det, skulle brødkorn afleveres til tyskerne, men vi havde gemt – eller 'glemt' – en sæk fuld eller to, så der manglede ikke hverken rug eller hvedemel i husholdningen.

Min far skar tørv på Trønninge Mose. Han kørte hjemmefra ved seks-tiden om morgenen – efter at have malket de 5-6 køer, vi havde. Så var det mors og vi drenges opgave at få dyrene på græs, hakke roer og de mange gøremål, der var på det lille landbrug på 12 tønder land. Far var så hjemme igen til aftensmaden, og så var der en del opgaver til ham, som vi andre ikke magtede.

Min far havde en 'stor' lastbil (den lastede måske fire tons, tror jeg). Den blev brugt til at køre tørv ud til kunderne, men jævnlig krævede besættelsesmagten at få stillet lastbilen til rådighed – med chauffør. Det kunne ind imellem vare et par døgn, inden han var hjemme igen, og så var vores mor og vi tre drenge alene om opgaverne; jeg har været 7-8 år og mine brødre yngre.

Det psykiske pres på mor gjorde, at hun brød sammen og måtte et halvt år på Dianalund Nervesanatorium. I det halve års tid var vi drenge alene hjemme om dagen. Hvordan vi klarede det, har jeg stort set fortrængt

Gulerødder sætter Lammefjorden på landkortet

Anden Verdenskrig endte for Danmarks vedkommende 5. maj 1945 – med enorme udfordringer omkring genopbygning af et smadret kontinent efter mange års krig. Men jo også med meget store muligheder for fødevarerproduktionen for at opfylde behovet hos befolkningen, efter de mange års sult og afsavn.

Den amerikanske udenrigsminister George Marshall foranledigede, at der fra 1948 og de følgende år tilgik Europa en massiv økonomisk hjælp til genopbygning af blandt andet fødevarerproduktionen.

For Danmarks vedkommende kom hjælpen blandt andet i form af traktorer, markredskaber og mejetærskere – de såkaldte combinere. Dette muliggjorde – sammen med nye kemikalier og viden – et mere effektivt landbrug, hvor nye afgrøder blev taget op.

En af disse nye afgrøder var gulerødder, som sidst i 1940'erne blev forsøgt af flere landmænd – med vekslende held. Der var i starten ingen organiseret afsætning, så gulerødderne endte ofte som kvægfoder.

Men langsomt fik fjordens landmænd øjnene op for potentialet i gulerodsproduktionen – der var et marked der ventede – og det tørlagte land viste sig meget velegnet til grøntsagsavl. Boniteten af jorden på fjorden varierede fra meget sandet – primært på de tidligere lavvandede områder – over sandblandet dynd, og til den meget dybe, næringsholdige dynd, som viste sig at være optimal til alle slags grøntsager, specielt til gulerødder, der i de kommende år satte Lammefjorden på landkortet hos forbrugerne.

Tage Kristensen var pioneren, som i 1953- 54 fik sat produktion og afsætning i system på Brogården i Fårevejle med leverancer til HB og FDB. I 1959 opførte han det første kølelager på Adellers Alle i Fårevejle Kirkeby med plads til 600 tons gulerødder. Vask og pakning blev i 1959 flyttet fra Brogården til Adellers Alle i Kirkebyen.

Der fandtes ikke de specialmaskiner til gulerodsavl, der senere er kommet til. Den almindelige såmaskine kunne ikke så gulerodsfrøet – kun ca. et kilo pr. tønne land – så frøet blev blandet op med mellemfine byggryn, så udsædsmængden kom op på omkring 10 kilo.

Kvinderne foretrak Carmen Curlers frem for gulerødder

Høsten af gulerødder foregik med håndkraft. Ofte var det kvinder, der lå på knæene og trak rødderne op, brækkede toppen af og sorterede gulerødderne i to eller tre 25 kilo trækasser, som de slæbte efter sig. Gulerødderne blev opbevaret i jordkuler, og blev øst op med greb, før de blev kørt til vaskeriet.

Da Carmen Curlers åbnede i Kalundborg, var det mere attraktivt for disse kvinder at arbejde indendørs i Kalundborg end at ligge på marken i skiftende vejrlig.

Denne ændring gav plads til udvikling af en dansk produceret optager, der blev spændt på siden af en traktor. Det var ASA LIFT i Dianalund, der på basis af en amerikansk optager, SCOT WINER, sendte denne udmærkede optager på markedet.

Interessen for guleroden bredte sig; der kunne være ret så mange penge i produktionen, sammenlignet med de traditionelle afgrøder. Postbude, skolelærere, skræddere og andet godtfolk lejede en tønne land jord hos en landmand på Lammefjorden og supplerede på denne måde sin indtægt med en månedsløn eller to. Lammefjordsguleroden var blevet en 'mærkevare', som en stor del forbrugere kendte.

Men én ting var at producere varen, en anden af afsætte den, og der var mange 'grossister', som så en indbringende forretning i at 'hjælpe' landmanden med denne del, hvoraf det meste blev afsat på Københavns Grønttorv i Valby.

At der var ret mange penge at tjene for disse grossister, vidner antallet om: Elmer Hansen, Asnæs – Gunnar Petersen, Asnæs – Gunnar Thøgersen, Hørve – Poul Hansen, Hørve – Hans Hansen, Grevinge – Ejner Nielsen, Søkilde – og Nis Peter Clausen, Grevinge. Disse er bare nogle af dem, som jeg umiddelbart kan erindre.

Det var et wild west marked, hvor landmanden stort set finansierede disse grossister, der ofte først betalte for de sidste gulerødder, de havde fået, når den nye sæson begyndte.

Avlerne organiserer sig

På denne baggrund var det nødvendigt, at landmændene fik mere hold i hanke med udviklingen – afsætning og priser – hvilket resulterede i, at Lammefjordens Gulerodsavlerforening blev stiftet, vistnok i 1952, med H. Holm Clausen, Hagesholm, som initiativtager og første formand.

For at have det nødvendige overblik over årets produktion i forhandling om afsætning og prisforhandlinger med grossister/vaskerier tilmeldte hver avler det areal, som vedkommende ville lægge ud det kommende år. Arealet blev opmålt af en person ansat af avlerforeningen. Den første mand til dette job var Arne Grosen, tidligere gårdejer ved Fårevejle, som også var filialbestyrer i den lokale sparekasse; altså en meget respekteret person.

I tilknytning til avlerforeningen blev etableret et noteringsudvalg med repræsentation fra avlerforening og vaskerier. Der blev afholdt ret mange møder i Fårevejle Forsamlingshus eller Hørve Afholdshotel (Lammefjordskroen), blandt andet for at blive enige om prisen på gulerødder til de forskellige aftagere. Der var flere varianter – Københavns Grønttorv, eksport til Sverige og Norge og forskellige priser – som altid gav anledning til diskussion. Kæderne FDB og Dansk Supermarked var også ved at komme på banen. Men der gik meget tid på møderne med at lytte til beskyldninger om dumpning af prisen og salg udenom de autoriserede kanaler, der var aftalt mellem parterne.

Jeg havde i flere år sæde i noteringsudvalget og erindrer meget kreativitet hos vaskerierne, når de skulle forklare – eller bortforklare – hvorfor de fraveg de aftalte priser: Gunnar Thøgersen var god til at forklare, at han havde alle kvaliteter, til alle priser. Om nødvendigt smuttede også en ekstra palle med – uden faktura.

Når et noteringsmøde var færdigt, var der altid kø ved forsamlingshusets telefon. Kunderne skulle beroliges vedr. eventuelle nye priser; der blev udfoldet stor kreativitet. Men trods en hel del kreativitet hos vaskerier og grossister for at mele egen kage var samarbejdet en brik i det videre forløb for grøntsagsproduktionen på Lammefjorden.

Op gennem 1960'erne tog afsætningen en lidt mere fast form gennem de vaskerier, der samarbejdede med avlerforeningen, og Lammefjordsguleroden var hos mange forbrugere blevet et begreb: gulerødder skulle være dyrket på Lammefjorden.

Centralindkøbene fra supermarkederne fyldte stadig mere, og i samme takt blev salget til Grønttorvet mindre. FDB havde ikke hidtil haft stor fokus på grøntsager i butikkerne, men der var en voksende interesse for sundere mad – og dermed grøntsager. I konsekvens heraf dannedes i 1973 Nord Grønt – 'Frugt og grøntsagsproducentorganisationen' med FDB som initiativtager. Avlere af diverse frugt og grøntsager meldte sig ind med aftalte kvanta, der så blev aftaget af FDB. Jeg mener, at Bent Christensen var den første formand for Nord Grønt.

Afsætningen til FDB gav på samme tid tryghed for afsætningen, men også en afhængighed, der i årene fremover blev belastende for vaskerierne.

Et tulipanhav på den gamle fjordbund

Gennem 1970'erne kom der mere fast struktur på avl og afsætning af gulerødder, og så småt blev andre grøntsager også forsøgt på fjorden. Det var også i 1960'erne og 1970'erne, at tulipanløg fyldte meget på Lammefjorden. Nogle landmænd begyndte med kontraktavl til Koma Løg, der havde etableret sig på Hagesholm sidst i 1950'erne, men investerede senere i egen avl af drivløg til drivhusgartnerne.

I tulipanernes blomstringstid var Lammefjorden et yndet udflugtsmål for mange busselskaber, der kom for at opleve synet af en hel landsdel, der stod i fuldt flor i tre til fire uger.

Ole Gunnar Clausen, Stubberupholm, var den samlende 'høvding' i foreningen, der blev dannet omkring tulipanavlen. Henning Nielsen, Østergård i Stationsbyen var også en af frontløberne i tulipanavlen på Lammefjorden.

Den mere kloge snyder den mindre kloge

På et avlermøde/generalforsamling - vistnok 1964 i Gulerodsavlerforeningen – foreslog Holger Holm Clausen, der var formand for gulerodsavlerforeningen, lidt overraskende, at avlerne skulle købe LGC, som var ejet af Erik Sørensen, Allerød, der havde Irma som den største aftager. Sørensen havde begyndt samarbejde omkring gulerødder med Irma i begyndelsen af 1960'erne, hvor han fik vasket og pakket hos Erling Mortensen på Lammefjorden.

Der var opbakning til projektet hos avlerne, og den nødvendige kapital blev fundet ved aktietegning hos avlerne – og med Banken for Holbæk og Omegn i ryggen. Holm Clausen var formand for banken i Holbæk, hvilket sikkert har lettet gennemførelsen.

Det lå som underforstået, at med købet af LGC fulgte også leverancen af gulerødder og andre grøntsager til Irma. De barske realiteter var imidlertid, at da salget af LGC var faldet på plads for Sørensen, byggede han et nyt vaskeri pakkeri på Tuborgvej – nemlig Danegrønt – og han beholdt Irma som kunde.

Morale: Den mere kloge snyder den mindre kloge.

Brug for professionel ledelse

Initiativet med, at avlerne selv fik hånd i hanke med vask og distribuering, var sikkert godt tænkt. Men det krævede en professionel ledelse med bestyrelse og daglig leder. Den første bestyrelse bestod af blandt andre Holm Clausen (formand), Robert Risegaard, Ingerholm, og Frede Kristensen, Slotsgården. Senere beklædte Kjeld Rasmussen, Gunnar Slott og vist også Gustav Sørensen bestyrelsesposter.

Den første bestyrelse ansatte Jørgen Aalund som ansvarlig daglig leder. Der blev investeret i lastbiler – der var stadig et væsentligt salg til Københavns Grønttorv. Torvechaufføren var Benny Larsen. Han mestrede i fin stil den meget specielle omgangstone på torvet, hvor der i flere år blev handlet med meget andet end blomster og grøntsager – uden bilag.

Foto: John Olsen/photodan.dk

- Der dyrkes 300 hektar med gulerødder på Lammefjorden
- Det er ca. 1/4 del af den samlede danske gulerodsproduktion
- Der bliver sået 2 millioner gulerodsfrø pr. hektar
- 300 hektar svarer til 400 fodboldbaner
- 100 gram gulerod indeholder godt 25 kalorier
- Guleroden er rig på vitaminer og kostfibre der fremmer fordøjelsen, regulerer blodsukkeret og forebygger hjerte karsygdomme og kræft

En anden lastbil kørte gulerødder til Sverige og Norge. Chaufføren hed Preben, og han måtte indimellem afløse Benny på torvebilen, når handelen på torvet havde krævet for megen 'lidkøb'.

Lederen måtte bortvises

På kontoret på LGC var ansat to unge kvinder til at varetage de daglige kontoropgaver. Det var Grethe og Berit, og lidt senere en, der hed Tove; hende husker jeg ikke.

Efter måske 4-5 år viste det sig, at Hr. Aalund også mestrede dobbelt kinesisk bogholderi. Han blev bortvist grundet underslæb, og det viste sig efterfølgende, at der skulle tilføres LGC yderligere kapital for at fortsætte.

Robert Risegaard blev en overgang, efter Aalunds afskedigelse, konstitueret som daglig leder af virksomheden. Aage Petersen, der hidtil havde varetaget stillingen som uddeler i Hørve Brugsforening, blev omkring 1967 ansat som ny direktør for den nydannede producentforening.

Det lykkedes at skrabe den nødvendige førstehjælp sammen blandt aktionærerne, og LGC fortsatte en tid som 'Producentforeningen' med Ole Olsen som salgschef. Varesortimentet var primært gulerødder (LGC), kartofler (Sandlygård) og spiseløg (Vagn Slott).

Men det var ikke bæredygtigt i længden. Der var noget opbrud i markederne, og økonomisk havde tingene også ændret sig. Andre havde også set potentialet i gulerødderne. LGC blev afhændet til Mogens Echberg, som fortsatte med vaskeri og pakkeri.

Sidst i 1970'erne var der mere end en håndfuld vaskerier på Lammefjorden, som vaskede, pakkede og distribuerede gulerødder – og kartofler var også blevet en del af sortimentet: Søkilde – LGC/Mogens Echberg — Nis Peder Clausen – Egedal/Knud Jensen – Poul Hansen, Hørve – Danegrønt/Erik Sørensen.

Gulerodsgruppen dannes

Omkring Tage Kristensens vaskeri i Kirkebyen, der leverede til Brugsen/FDB, var samlet en lille gruppe avlere med Bent Storm Hansen som tovholder. Det var bl.a. Claus Clausen, Stubberupholm, Halfdan Jensen, Fårevejlegård, Poul Børge, Vestergården, og Poul Petersen, Broholm, var med i kredsen sammen med andre, som jeg ikke erindrer nu.

Det var ikke bare at tilslutte sig gruppen – man skulle godkendes af den siddende avlerkreds. Belært af tidligere erfaringer var der ingen slendrian. Reglerne i gruppen var ikke til diskussion. Som jeg erindrer det, var det Bent Storm Hansen, der satte dagsordenen i de første mange år af gruppens levetid. Og set med eftertidens øjne fungerede det og gav et fornuftigt afkast til avlerne i Gulerodsgruppen.

Jeg erindrer min egen optagelse i gruppen, hvor jeg til mit første møde i Kirkebyen blev bedt om at sætte mig længst væk fra formanden: Og så holder du din kæft!" (*Halfdan*)

Men der var behov for mere plads, og det gamle vaskeri hos Tage var dels noget nedslidt, dels teknisk forældet, så der var behov for nytænkning. Der blev etableret kontakt til Preben Hansen i Grevinge, hvor Prebens far (Parcel-Hans Dog-Dog) tidligere havde vasket gulerødder.

En del af produktionen blev et stykke tid flyttet fra Tage i Fårevejle til Grevinge, men som det fremgår af Gulerodsgruppens forhandlingsprotokol passede kemien mellem Preben Hansen, Bent Storm og de tilknyttede avlere ikke sammen, hvilket resulterede i en skilsmisse.

Pladsproblemet var uløst. I forsommeren 1983 forlod Gulerodsgruppen vaskeriet i Grevinge. I industrikvarteret på Højgårdsvej i Fårevejle Stationsby lå en ubenyttet industribygning, der var opført en halv snes år tidligere af den gamle dyrlæge Ove Buttenschøn fra Asnæs. Bygningen var opført til fremstilling af bolsjer – i daglig tale kaldet bolsjefabrikken.

I 1983 tog gruppen kontakt til mægleren, der stod for salget af bygningen. Bygningen og det tilhørende areal var imidlertid for lille, hvorfor der skulle tilkøbes et areal i tilknytning til bolsjefabrikken. Arealet på østsiden var tidligere landbrugsjord, der havde tilhørt Højgården (Charles Petersen).

På en ekstraordinær generalforsamling den 14. juli 1983 blev det vedtaget at købe bolsjefabrikken og det tilstødende areal (65.000 kr. for arealet) af dyrlæge Ove Buttenschøn.

Nu forestod så opgaven med i første ombæring at få bolsjefabrikken ændret til et gulerodsvaskeri og sideløbende hermed at projektere et helt nyt vaskeri på den tilkøbte tomme grund. Alt imens vaskede og pakkede man stadig hos Tage i Kirkebyen.

I de følgende år blev det nye vaskeri på den tilkøbte grund bygget af lokale håndværkere og taget i brug. Vaskeriet hos Tage blev lukket, dog beholdt Gulerodsgruppen kølerummene på adressen.

Gulerodsgruppen Amba var medlem af Nordgrønt og som sådan underlagt Nordgrønths love og vedtægter, som begrænsede købet fra ikke-medlemmer af gruppen. Dette viste sig at være uforeneligt med en ekspansion af gennemløbet i vaskeriet, hvorfor Gulerodsgruppen nogle få år senere blev omdannet til et A/S – som det er i dag.

I forbindelse med ændringen af selskabsform blev den opsparede efterbetaling for de leverede gulerødder konverteret til aktier i det nye selskab.

Lammefjordsguleroden bliver EU-beskyttet

Afsætningsforholdene ændrede sig op gennem 1980'erne og 90'erne, og andre steder i Danmark var der også interesse for alternative produktioner. Fællesmarkedet var blevet mere end selvforsynende med landbrugsvarer. Korn-, mælk- og kødbjerger lå på lager og trykkede prisen og gjorde andre afgrøder interessante at give sig i lag med.

Flere steder i Jylland begyndte produktionen af gulerødder at gnave sig ind på 'vores' kunder i kæderne – Coop og Dansk Supermarked. Disse skulle have lagt priser ind på varerne for den kommende uge, og det var priser fra såvel Lammefjorden som fra jyske pakkerier.

Opgaven for Lammefjorden var at få en form for beskyttelse af navnet – og produktet – som var genkendeligt for forbrugerne og kun kunne leveres fra Lammefjorden.

Ideen til en sådan mærkning kom fra Claus Meyer, der var inviteret til Lammefjorden for at fortælle om sine ambitioner på madfronten. Claus var en slags guru for nytænkning inden for mad i 1990'erne. Han spurgte: "Får I mere for jeres gulerødder fra den gode jord, end jyderne får for sandjordsgulerødder, der bliver grå og kedelige efter kort tid?". Nej – det gjorde vi jo generelt ikke. "Og hvad vil I så gøre ved det...?".

Det satte nogle tanker i gang hos mange, der kunne se Claus Meyers visioner som et spark. Vi var så seks producenter, som gik sammen, og efter et par års arbejde – med Kirsten Heiselden som tovholder og sekretær – stod vi i december 1997 med en EU-godkendelse – BGB, Beskyttet Geografisk Beskyttelse – af gulerødder dyrket inden for landvandskanalen. Det geografiske område er senere udvidet til tørlagte områder i Odsherred, ligesom kartoflerne nu også er med under BGB.

Dette ændrede ikke situationen med en håndvending, men det var et værktøj, som stort set alle grøntsags producenter kunne se som en mulighed for ikke at blive løbet over ende af kædernes centralindkøb.

120 års mareridt og drømme

Det er nu 120 år siden, de første nybyggere slog sig ned på de tørlagte områder af Lammefjorden med deres drømme. Drømme, der for nogles vedkommende mere blev til et mareridt, og for andre blev drømmen helt eller delvist opfyldt.

Men det var disse pionerer, der skabte grundlaget – såede frøene – til den lokalitet, der i dag er Lammefjorden og er hjem for mere end tre tusinde indvånere.

Der har selvsagt foregået en kontinuerlig udvikling i alle årene i takt med, at teknologien, verden og samfundet har ændret/udviklet sig.

Mange brikker har været i spil i den ændring fra de fattige fjordboere, og til den status der i dag kendetegner Lammefjorden.

Den store brik i spillet har været Lammefjordsguleroden, der over et par tiår løftede økonomien og gjorde det attraktivt at bosætte sig på fjorden med de unikke muligheder, der er for at producere sunde grøntsager, der i dag er mere efterspurgte end blandt tidligere generationer.

Den generelle opfattelse af 'dem på fjorden', som rangerende lavt på den sociale rangliste, tog det mange år at blive kvit. Helt hen til sidst i 1950'erne var der en forskel mellem at bo i Fårevejle – altså Kirkebyen – og dem på fjorden. Med bygningen af Odsherreds første idrætshal i Kirkebyen sidst i 1950'erne var det gamle skel 'tørret ud' – sammen med de nye generationer på Lammefjorden.

En epoke på et halvt århundrede år var ovre...

Asnæs, december 2019

